

Савойська С.В.

Підводні камені комунікативної політики у сфері мовної політики сучасної України

Досліджуються комунікативні бар'єри, які гальмують поступ українського народу до взаєморозуміння та єднання заради мирного співжиття та збереження Української держави самостійною, соборною та унітарною. Проаналізовано підводні камені комунікативної політики у сфері мовної політики сучасної України, яка до цього часу не позбулася мовно-політичних проблем і конфліктів, що відбуваються на мовно-політичному ґрунті.

Ключові слова: підводні камені, комунікативна політика, закон, мовна політика, сучасна Україна.

Исследуются коммуникативные барьеры, которые тормозят движение украинского народа к взаимопониманию и единению ради мирного сожительства и сбережения Украинского государства независимым, соборным и унитарным. Проанализированы подводные камни коммуникативной поли-

тики в сфере языковой политики современной Украины, которая к этому времени не освободилась от языковых политических проблем и конфликтов, которые имеют место на языковом политическом уровне.

Ключевые слова: подводные камни, коммуникативная политика, закон, языковая политика, современная Украина.

Perepony investigate communication and barriers that hinder the movement of the Ukrainian people to unite for the sake of mutual understanding and peaceful co-existence and the preservation of an independent Ukrainian state, Catholic and unitary. Proanalizirovano pitfalls of communication policy in the sphere of language policy of modern Ukraine, which at that time did not cope with the language policy issues and conflicts that take place in the language of political soil.

Key words: pitfalls, communication policy, law, language policy, the modern Ukraine.

УДК 316.775.2: 32(477)

Савойська С. В.,
доктор наук у галузі політології,
професор
Міжрегіональної Академії управління
персоналом, доцент кафедри
політичних наук
Київського національного університету
будівництва і архітектури

Явище «підводних каменів» стосується використання лише української мови в регіонах країни, сферах і галузях суспільно-політичного життя українського суспільства. Цим правилом нехтують антиукраїнськи налаштовані депутати, політики, групи і спільноти, які намагаються розмити значення української мови як державної використанням будь-якої мови – регіональної або мови меншини, порушуючи Статтю 10 Конституції України. Підводним каменем Конституції України є положення про «вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України», що дає можливість розуміти і трактувати його по-різному. Проукраїнськи налаштовані політики і науковці розуміють це положення як вільне (не заборонене державою і її законами) використання та вивчення російської та інших мов меншин в освіті та ін. галузях. Але вільно розвивати і використовувати, на їх переконання, не означає підмінювати цими мовами українську мову як державну. Замість української мови постійно або часто послуговуються російською мовою представники влади, державні службовці, депутати Верховної Ради України, лідери політичних сил та ін., хто не поважає українську мову і культуру та гальмує їх розвиток на державному рівні. Якщо немає можливості без особливих проблем внести зміни в положення Статті 10 Конституції України, то вони вносяться у вигляді підміни понять, подвійного розуміння та інших підводних каменів в окремій положення законів України, які «регулюють» мовну політику в різних сферах, галузях на всій території України. Наша мета полягає в тому, аби показати ці «підводні камені» та попередити ту небезпеку,

яка насувається і загрожує подальшим розколом української спільноти на окремі регіони і території України за ознаками мови і культури. Разом із тим у процесі розбудови держави, на слухну думку І. Варзара, мають право брати участь «...усі народи, аби почуватися в ній як вдома, а саму країну без фальші вважати рідною ненькою» [1, с. 318].

Окремі аспекти комунікативної політики у сфері мовної політики аналізували Д. Гравер, В. Загороднюк, А. Костирев, Н. Кошова, М. Левицький, А. Меграбіан, Т. Мельник, В. Мартьянов, Т. Марусик, О. Маруховська, П.Матвієнко, В. Москалюк, Д. Позняк, В. Тимченко, Г. Удовенко, В. Хеслі, В.Циба та ін. На їх думку, комунікативна політика є конструктивною, деструктивною, раціональною та ірраціональною. Усе це тісно пов'язане з тією мовною політикою, де вона здійснюється, за яких обставин, на основі якої ідеології, в якій країні та ін. У залежності від цих обставин, як зазначає більшість науковців, характер комунікативної політики буде різним. Раціональна комунікативна політика захищає мови етнічних груп, корінних народів, націй та українську мову як державну (офіційну) від маніпуляцій та подвійної політики. У цьому сенсі С. Соколова запропонувала створювати й активно пропагувати культурно-освітні теле- і радіопрограми, присвячені українській мові [7].

Отже, комунікативна політика у сфері мовної політики – це раціональна або деструктивна політика, спрямована на обговорення мовного питання на тому чи іншому етапі його розвитку чи гальмування. 1. Ірраціональна політика, спрямована на протистояння всередині країни, міжетнічні, міжнаціональні та міждержавні конфлікти; деструктивна

політика антинаціональних та антидержавних політичних сил, що спрямована на мовно-політичний сепаратизм, який загрожує розколом суспільства і держави. 2. Комплекс конкретних раціональних заходів, що системно проводяться на політичному рівні та спрямовані на обговорення програм, комплексних заходів, законопроектів перед їх ухваленням; конструктивна політика, спрямована на консолідацію громадян, що мешкають на території країни, а також на збереження її цілісності і недоторканості кордонів; прогнозована і зважена повсякденна робота всіх гілок політичної влади, спрямована на захист єдиної державної (офіційної) мови, про що йдеться в нещодавно ухваленому законі «Про державну службу» [8], подальший її розвиток та поширення комунікацій в усіх сферах і галузях суспільно-політичного життя та в усіх регіонах країни; політика легітимної влади, яка керується Конституцією України, її законами та забезпечує повноцінне функціонування мов етнічних меншин, корінних народів та націй; добре спланована робота держави, яка спрямована на діалог, дискурс та консенсус у вирішенні мовно-політичних проблем. Про це, зокрема, йшлося на слуханнях «Українська мова в контексті євроінтеграції: виклики і відповіді», яку 19 лютого провів комітет Верховної Ради з євроінтеграції [12].

Утім, про який діалог і консенсус може йти мова, якщо у вісьмох областях Півдня і Сходу сучасної України російська мова діє в статусі регіональної, що є порушенням Конституції України, де про такий статус нічого не зазначено. Це і є ті підводні камені, які на основі діючого закону «Про засади державної мовної політики» продовжують розколювати українську спільноту не лише за мовною, а й регіональною ознаками. Підливає масло в це палаюче вогнище нещодавно ухвалений закон «Про засади державної регіональної політики», який забезпечує високий рівень якості життя людей на території України з урахуванням їх етнічної і культурної самобутності, а також історичних, демографічних та інших особливостей регіонів [3].

Утім, для аналітиків, експертів та науковців зрозуміло, що закон «Про засади державної регіональної політики» дбає про те, аби комунікативна політика минулої влади, яка закладена в законі «Про засади державної мовної політики», не була законсервована, а втілювалася в життя. Якщо зважити, що в сучасній Україні комунікації поширюються лише двома мовами – російською та українською, – то стає зрозуміло, про яку етнічну і культурну самобутність піклуються сучасні політики в цьому законі, та які історичні, демографічні та інші особливості регіонів вони мають на увазі. Якщо врахувати, що етнічна самосвідомість та духовна культура в українській регіональній спільноті є різною, то чи варто їх зберігати і відроджувати? І чи можливо сформулювати на цій основі

українську політичну націю, якщо держава відроджуватиме, як йдеться у Статті 3 (положення 9) закону «Про засади державної регіональної політики», мовну і релігійну самобутність мешканців регіонів? [3]. Регіональна самобутність, яка надто тісно зрослася із політикою децентралізації, в недалекому майбутньому може поглибити розкол українського суспільства не лише за мовною, а й територіальною ознакою. До такої регіональної політики підштовхують українську владу окремі лідери європейських держав та російський Президент. Тим більше, якщо державну регіональну політику будуть реалізовувати не центральна влада, а регіональні політики, асоціації та об'єднання органів місцевого самоврядування, юридичні та фізичні особи, що зазначено в статті 4 (пункт 2) закону «Про засади державної регіональної політики» [3].

Варто звернути увагу на ще одну деталь, яка стосується політики про підміну понять та самозаперечення. Мається на увазі Стаття 3 (положення 9) закону «Про засади державної регіональної політики», де йдеться про мовну і релігійну самобутність мешканців регіонів, і Стаття 6 (положення 4), де йде мова про стимулювання міжрегіональної інтеграції. Якщо ми розуміємо, що інтеграція індивідів і груп спільнот відбувається на основі не різного, як пропонується в Статті 3 (положення 9), а схожого, близького і рідного для усіх регіональних спільнот, як зазначено в Статті 6 (положення 4), то за яким критерієм може бути подолане міжрегіональне відчуження, на якій основі може відбутися інтеграція регіональних інформаційних, освітніх, мовних та інших просторів в єдиний загальноукраїнський простір? [3]

Таким чином, положення цих статей містять підводні камені та протиставляються одне одному. Підводні камені знаходимо також у тих законопроектах, що активізують у сучасній Україні політику двомовності і багатомовності, які здатні розмити ідентичність та єдність українського народу. Наприклад, Стаття 48 (положення 2) закону «Про вищу освіту» пропонує розмивати державність української мови іноземними мовами, якими можуть читатися від одного до декількох предметів. Загалом цей закон не зобов'язує кандидата на посаду керівника вищого навчального закладу використовувати українську мову, а лише – вільно володіти державною мовою. Зазначений закон дозволяє вищим навчальним закладам України приватної форми власності вільно обирати мову навчання, а державну мову пропонується вивчати у вигляді окремої навчальної дисципліни [3]. Усе це нагадує цитати, запозичені сучасною українською владою із законопроектів, які розроблялися проросійськи налаштованими політиками за доби правління экс-Президентів Л. Кучми та В. Януковича. У Статті 42 навіть не йдеться про українську мову, яка наразі є державною, а просто – про дер-

жавну мову. Тобто можна припустити, що в майбутньому державною мовою може бути не українська мова, а яка завгодно державна мова. Більше того, пункт 11 цієї статті можна зрозуміти так, що українська мова як державна не є обов'язковою в освіті, оскільки в зовнішньому незалежному оцінюванні, за бажанням особи, закон дозволяє використовувати не українську мову, про що свідчить Стаття 10 Конституції України, а регіональну мову або мову меншини, якщо цією мовою здійснюється навчання в системі середньої освіти [3]. Щоб побачити багато схожого та упевнитися в зазначеному, візьмемо цитату із закону «Про мови в Україні», який розробили Олександр Єфремов, Сергій Гриневецький та Петро Симоненко, яка свідчить, що в «...приватних навчальних закладах пропонується надати право вибору мови навчання власникам відповідного закладу» [6].

Утім, про деструктивне відношення до української мови, проблемне поширення комунікацій державною мовою на Півдні і Сході України свідчать рішення, які ухвалюються на семінарах, форумах, «круглих столах», де висвітлюються проблемні питання української мови; Інтернет-конференціях, тексти яких українською мовою знайти останнім часом не так просто; комітетських слуханнях, де депутати Верховної Ради обговорюють проблеми мови, наголошують на важливості української мови для українського народу і держави в цілому [9].

Сучасні підходи щодо аналізу комунікативної політики, на думку науковців, вибудовуються на основі двох парадигм. Одна з них формує посттоталітарну перспективу, яка концентрує навколо себе уявлення про нову форму соціально-політичного контролю, інша – комунікативну, що спонукає до обговорення мовно-політичних проблем із полярними політиками. У цьому контексті Л. Масенко зазначила, що лише за умови впровадження послідовної й ефективної мовної політики можна усунути домінування російської мови у комунікативному середовищі українських міст [7].

Конструктивна складова мовної політики може мати сенс лише тоді, коли полярні політичні актори вступатимуть у контакт лише з однією метою – порозумітися і дійти згоди, що не є на порядку денному окремих політиків, які лише декларують таке бажання [10, с. 484]. Щоб така комунікативна дія відбулася, політичні актори мають обґрунтувати свої домагання і бажання. Провідною парадигмою раціональної мовної політики є така комунікативна політика, яка ґрунтується на взаєморозумінні та всеукраїнській консолідації. Комунікативна раціоналізація, на думку О. Батрименко і Д. Косенко, означає процес подолання тих системно потворюваних комунікацій, в яких консенсус щодо взаємної діяльності відсутній [11, с. 140]. Утім, порозуміння між різними політичними силами, владою та опо-

зицією спостерігалися під час ухвалення необхідних для держави законів, постанов і рішень, а також Декларації про державний суверенітет, під час проголошення незалежності, ухвалення Конституції України, створення чергової коаліційної угоди, яка була укладена заради захисту суверенітету і територіальної цілісності України, проведення реформ у співпраці з іншими гілками влади, піднесення добробуту та якості життя громадян України [2].

Зокрема, про раціональний аспект комунікативної політики йдеться в законі «Про Суспільне телебачення і радіомовлення». У цьому законі комунікативна політика представлена у вигляді залучення громадян до обговорення та вирішення найважливіших соціально-політичних питань, забезпечення національного діалогу та сприяння формуванню громадянського суспільства [5]. Останнім часом поширюється інформація щодо поширення комунікацій українською мовою на радіо і телебаченні, коли частка пісень державною мовою протягом трьох років збільшиться до 35%, а мінімальна частка ведення передач державною мовою буде становити протягом першого року 50%, другого – 55%, третього (08.11. 2016 р.) – 60% [4].

Отже, основою поширення підводних каменів у комунікативній політиці є така мовна політика, яка здійснюється проросійськи налаштованими політиками, яких не цікавить ні українська історія, ні українська мова і культура. Антиукраїнськи налаштованим політикам все одно, в якій державі (в Україні чи Росії) жити, розвивати бізнес, примножувати статки та якою мовою оформляти документи. Свідченням цього є ті законопроекти, ухвалені закони, програми, постанови, які містять подвійне розуміння і тлумачення, приховану інформацію, тобто ті підводні камені, які загрожують втратити не лише українську мову як єдину державну, а й Українську державу, її соборність і самостійність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Варзар І.М. Політична етнологія: Пропедевт. Курс / І.М. Варзар. – К. : Персонал, 2011. – 354 с.
2. Верховна Рада України восьмого скликання. Коаліційна угода 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.afo.com.ua/doc/Coalition_Agreement_2014.pdf.
3. Закон України № 156-19 «Про засади державної регіональної політики». – 05.02. 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.
4. Закон України № 1421-VIII «Про внесення змін до деяких законів України щодо частки музичних творів державною мовою у програмах телерадіоорганізацій». – 16 червня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1421-19.
5. Закон України Про Суспільне телебачення і радіомовлення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1227-18>.

6. Законопроект № 1015-3 «Про мови в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukranews.com/uk/news/ukraine/2010/09/07/26430>.

7. Круглий стіл «Мовна ситуація в Україні: оцінки стану та моделі змін» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www1.nas.gov.ua/institutes/iium/Photos/movna-sytuacija-v-ukrajini-18-02-2016.pdf>.

8. Новий закон про держслужбу зобов'язує чиновників використовувати українську мову [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://language-policy.info/tag/verkhovna-rada>.

9. Результати комітетських слухань: потрібно зміцнити позиції державної мови – 22 лютого 2016 р.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://language-policy.info/tag/verkhovna-rada>.

10. Савойська С.В. Мовна політика у сучасній Україні: деструктивні і конструктивні виміри: монографія / С.В. Савойська. – К. : ВЦ «Просвіта», 2015. – 688 с.

11. Сучасна політична лексика: енциклопедичний словник-довідник / І.Я. Вдовичин, Л.Я. Угрин, Г.В. Шипунов та ін. ; за наук. ред. Н.М. Хоми. – Львів : «Новий Світ – 2000», 2015. – 396 с.

12. Українська мова потребує уваги держави, простих українців і нового закону [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://language-policy.info/tag/verkhovna-rada>.